

Torres i Figueras poden llegir-se com “el relat d’un amor manifestat sempre de manera paradoxal, no sabem si impossible o no volgut, d’una duplicitat difícil de discernir” (p. 295).

En tot cas, sigui quina sigui la mena d’amor o d’amistat que compartiren tots dos, *Cartes a Mahalta* brinda la possibilitat de seguir gairebé en primer pla els darrers anys de la vida de Màrius Torres com a malalt al sanatori de Puig d’Olena, la *Muntanya màgica* de les lletres catalanes. Malgrat els buits i les el·lipsis documentals, contribueix sobretot a conèixer molt més íntimament –com a escriptor i com a home– un dels millors poetes de la literatura catalana del segle XX.

FRANCESC FOGUET I BOREU
Universitat Autònoma de Barcelona

Lluïsa Julià

Maria-Mercè Marçal. Una vida
Barcelona, Editorial Pòrtic, 2017.

L’obra de Lluïsa Julià (Barcelona, 1958) *Maria-Mercè Marçal. Una vida* (2017) s’afegeix a una colla d’estudis recents sobre la poetessa d’Ivars entre els quals cal destacar *Maria-Mercè Marçal. L’escriptura permeable* (2014) i *Cos endins. Maternitat, desig i malaltia en l’obra de Maria-Mercè Marçal* (2015), totes dues de Caterina Riba i ressenyades per Josep Camps en els números sis i set d’aquesta mateixa revista. N’hi podríem afegir més. L’augment de la bibliografia evidencia que la figura de Marçal va consolidant-se cada dia més dins del cànon de la literatura catalana.

De tota manera, gairebé vint anys després de la mort de la poetessa, el treball de Julià suposa la primera aproximació exhaustiva a la vida de Maria-Mercè Marçal. L’obra és escrita partint de la informació obtinguda a través d’una abundant recerca entre les persones que hi van tenir contacte al llarg de la seva vida en els diferents camps en què es va moure. Això fa que la biografia, a més de resseguir la seva labor poètica, política i intel·lectual, estigui farcida d’anècdotes quotidianes que ens permeten observar un dibuix psicològic de l’escriptora molt afinat. L’obra no solament ens atansa a la personalitat més íntima de la poetessa sinó a una societat, la catalana de la part final del segle XX, que pateix una visible transformació econòmica, política, social, cultural, sexual i moral. I Marçal pateix cadascun d’aquest canvis de manera de vegades punyent.

La biografia està dividida en dotze parts. Les dues primeres, que són les més curtes, estan centrades en el seu període rural i lleidatà. Les altres deu les formen la seva aventura urbana i barcelonina que, això no obstant, no servirà per trencar amb el seu passat lleidatà. Ara bé, la introdueix en un dinàmica cultural molt més viva i fructífera.

La primera està centrada en la seva infantesa a Ivars. És en aquest període quan, al morir la padrina, son tiet Josep recupera la masia i les propietats que fins llavors havia conreat el pare de la Marçal. Passar de fer vida de terratinent rural a convertir-se en un modest pagès en una casa al mig del poble és percebut com un daltabaix familiar. Tot i la pèrdua d’estatus, M.M. Marçal podrà anar a Lleida a estudiar el batxillerat. És aquí on comença a saber, a través del professorat i d’altres influències, que existeix una cultura catalana i que la llengua que ha parlat sempre és apta per fer-ne literatura. Una altra influència important durant aquest període és la del capellà de Seana, Ramon Alsina. Una mostra de cristianisme progressista, influït pel concili Vaticà II, del qual, la poetessa se n’anirà apartant durant els anys pos-

teriors. La xerrada amb el capellà, al final de la malaltia, quan Marçal sap que li queda poc temps de vida, és explícita de la seva evolució religiosa. Fa la impressió que Julià es mou amb peus de plom per aquest període ivarsenc. És per això, també potser per la llunyania temporal, que en el relat s'hi nota un cert regust de la novel·la del segle XIX en què les famílies eren sotraguejades de manera sobtada per trasbalsos que els arrencaven de soca-rel de la placidesa en què vivien. En aquest món rural i tancat destaca la figura del pare que, tot i que als anys trenta va arribar a estudiar Arquitectura a la Universitat Barcelona, és d'un conservadorisme de poques esclatxes que, sovint, condiciona la vida de sa filla. En la tercera part s'inicia el seu periple barceloní. Entra a la universitat de Barcelona on estudiarà Filologia Clàssica i, on, fet encara més important, coneixerà Ramon Pinyol que es convertirà en el seu marit quan ella encara té dinou anys. Ramon Pinyol (actualment Ramon Balasch) serà el pont que l'ajudarà a introduir-se de manera efectiva en el cercles del que en aquells moments és la poesia jove més moderna del país. És amb Pinyol i d'altres poetes inquiets que fundaran el 1973 l'editorial Llibres del Mall, indispensable per entendre la literatura catalana d'aquesta dècada perquè aquests joves es convertiran en els abanderats d'una poesia més formal, lingüísticament més rica, conceptualment més hermètica que intentarà allunyar-se de la poesia propera al realisme social __defensada pels crítics Joaquim Molas i Josep Maria Catellet a través de l'antologia *Poesia catalana del segle XX* (1963)__ que fins aquell moment havia estat hegemònica. També és en aquesta època en què entra en contacte amb la poesia de Carles Riba i fa coneixença personal d'autors com J.V. Foix, Joan Fuster i, sobretot, Joan Brossa. Tot i això, la seva figura com a literata continua mantenint-se a l'ombra. Com si encara no s'hagués desempallegat de la seva tímida rural i continués en certa manera arrezerada rere la figura d'un prolífic Ramon Pinyol qui, a mitjans dels setanta, ja havia publicat quatre poemaris en un parell d'anys.

La frontera entre l'abans i el després en la trajectòria literària de Maria-Mercè Marçal la trobem quan guanya el Premi Carles Riba de poesia el 1976 amb *Cau de llunes*. L'aparició de Marçal en el panorama literari català suposa l'eclipsi poètic de Pinyol. Paral·lelament al seu reconeixement poètic (*Bruixa de dol*, el seu segon poemari del 1977 serà un llibre molt venut i suposarà l'aparició d'una veu singularment nova en la poesia catalana) les relacions matrimonials empitjoren. Alhora, és en aquesta segona meitat dels anys setanta quan s'accentuen les seves inquietuds feministes i polítiques que no tardaran a fondre's.

La setena part, on política, amor i maternitat fan la trena, segons el títol que Lluïsa Julià dona a aquesta

part, està bàsicament centrat en el seu preny i posterior maternitat, plasmats poèticament en el llibre *Sal oberta* (1981). D'aquesta època és la seva participació amb el BEAN (Bloc d'Esquerra d'Alliberament Nacional) a les eleccions espanyoles del 1979 per la demarcació de Lleida. La primera experiència lèsbica important es produeix també a principis dels vuitanta, i suposa un daltabaix sexual i emocional que anirà paint de manera lenta.

La novena part comença amb la mort del pare. Marçal no hi manté una relació fluida després que el mite patern s'esmicolés al final de l'adolescència. El conservadorisme rural patern xocava de manera abrupta amb una noia amerada fins al moll dels ossos dels aires dels nous temps on es barrejaven de manera principal l'eufòria del postfranquisme amb la densitat ideològica i llibertària provinents del Maig del 68. D'altra banda, a mitjans dels vuitanta s'accentua el seu interès per la literatura escrita per dones. La literatura masculina gairebé desapareix del seu horitzó. Tradueix, entre d'altres, les poetesses russes Anna Ahkmàtova i Marina Tsvetàieva o la francesa Colette... A més a més, coneix figures imprescindibles de la literatura feminista com Sylvia Plath, Adrienne Rich o René Vivien, de qui començarà a documentar-se per escriure la que serà la seva única novel·la. Tot plegat coincideix amb la publicació el 1985 de *La germana, l'estrangera*, potser la primera mostra de poesia lèsbica dins de la literatura catalana. El lligam entre vida i literatura es fa cada vegada més estret. Al final de la dècada coneix la dona amb qui compartirà la resta de la seva vida, Fina Birulés. Com a mostra definitiva de la seva consolidació com a poetessa publica *Llengua abolida* on recull la seva producció poètica de l'any 1977 al 1988.

La dècada dels noranta, com si es tractés d'una premonició lúgubre, comença amb la mort de Montserrat Roig, Maria Aurèlia Capmany i Helena Valentí per la mateixa malaltia que se l'acabarà enduent a ella. Maria-Mercè Marçal continua la seva tasca com a intel·lectual. Tradueix, viatja, participa en trobades literàries i feministes i escriu *La passió segons Renée Vivien* (1994), considerada per la major part de la crítica com la millor novel·la catalana de l'any. Fins que l'any 1996 l'enxampa la malaltia just quan havia estabilitzat la relació amb Fina Birulés.

Al principi de la ressenya parlàvem de la potència que arriben a tenir algunes de les anècdotes escampades per la biografia per donar-nos una imatge molt més precisa de la poetessa. A la part final de la seva vida, quan ja arrossega una malaltia que pot arribar a ser fatal, en trobem una de les més significatives. El 1997 va a Sitges a presentar una biografia sobre l'escriptor txec Bohumil Hrabal escrita per la seva amiga Monika Zgustova. Se-

gons aquesta, Marçal es va llegir tota l'obra de Hrabal per parlar només durant deu minuts.

Maria-Mercè Marçal. Una vida (2017) aconsegueix tot el que ha de pretendre una bona biografia. A més d'assabentar-nos dels principals moments de la vida del biografat, actua com a estímul per fer-nos accedir a d'altres moments culturals, literaris, polítics o empresarials importants per al país: el cristianisme progressista de finals dels seixanta i principis dels setanta, l'aventura de l'editorial El Mall, l'existència d'una literatura hippie, la difícil vida del catalanisme d'esquerres tot just encetada la Transició, el xoc del lesbianisme en una societat rural als anys setanta i vuitanta...

L'equilibri amb què estan distribuïdes les diferents parts en què Lluïsa Julià divideix la vida de Maria-Mercè Marçal fa que la lectura flueixi amb extraordinària amenitat. I constata, en definitiva, que de la mateixa manera que Marçal és una poetessa única és també irrepetible. En un país orfe per primera vegada durant el darrer segle de la figura d'un poeta d'indiscutible referència, qui podria dir si, en aquestes dies convulsos, no s'hauria convertit en la poetessa nacional o, rebel fins al darrer moment, hauria defugit aquests patriòtics honors?

Bernat HUGUET DALMAU

Centre de Recerques del Pla d'Urgell *Mascaçà*

Josep Salvia

Saudade

Madrid, Editorial Playa de Ákaba, 2017

www.playadeakaba.com

Josep Salvia Vidal (Bellvis, 1985). Quan l'any 2016 aquest historiador de l'art es va estrenar amb la novel·la, *Madreselva*, llavors ja s'evidenciava que era només l'inici d'una continuïtat literària. Un any just després de debutar com a novel·lista, aquest jove lletraferit pladurgenllenc ens ha sorprès amb *Saudade*, una segona novel·la, escrita també en castellà, publicada per la mateixa editorial que la primera i, a més a més, amb un títol potentíssim.

Saudade és un vocable inclòs al castellà i usat en portuguès i gallec que expresa un sentiment afectuós primari. Una poderosa paraula, el significat de la qual, tot i no tenir una traducció castellana exacta, s'assimila a la melangia. L'escriptor portuguès Manuel de Melo la definí el 1660 com «bem que se padece e mal de que se gosta» ('el bé que se sofreix i el mal que es frueix'). És el punt de trobada entre l'alegria del record i la tristesa de l'absència. Per això, a la primera part de la narració, els personatges enyoren les pèrdues emotives que han deixat enrere i, fins i tot, en ploren llurs vivències.

El llibre comença amb una introducció en què l'autor relata les raons que l'han portat a escollir tant l'escenari de la ficció com els personatges. Així mateix, n'emfatitza uns daltabaixos sentimentals evolutius i alhora penetrants. A part, retrata amb una extraordinària eloquència la inventiva de l'afer literari, cosa que apropa a la veritable experiència, tant del protagonista com del prosista: "Escribir es jugar a ser Dios un rato, crear un universo del que solo tú eres amo y señor, rey todopoderoso, tirano sin maldad, soberano sin súbditos reales, emperador literario del bolígrafo y ordenador portátil" (p. 59).

La novel·la segueix una estructura lineal, ja que marca un ordre clar i ordenat. El narrador des de l'inici presenta els personatges i els ubica en un marc, que a partir del primer capítol se situa sempre a la mateixa ciutat, on ressegueix els principals monuments i llocs emblemàtics. També hi ha un conflicte que n'altera l'estabilitat i a la vegada en desenvolupa la trama, mitjançant la qual els personatges arriben a una resolució final, tot i passar algun contratemps.

Saudade s'ambienta a l'època actual i transcorre a Lisboa, al barri d'Alama. L'argument narra les vivències de Miguel, un periodista i escriptor en plena crisi crea-